

Z DZIEJÓW MUZEUM DIECEZJALNEGO
W SIEDLCACH

Piśmiennictwo o muzeach państwowych w Polsce posiada bogatą literaturę. Zupełnie inna sytuacja istnieje na tym polu odnośnie muzeów kościelnych. Jakkolwiek od r. 1956 funkcjonuje przy Katolickim Uniwersytecie w Lublinie Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych, a od 1959 wychodzi jego organ *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, to jednak sytuacja piśmiennicza na tym odcinku jest bardzo niska. Na łamach 20 tomów tegoż czasopisma ukazały się dotychczas tylko 3 artykuły dotyczące muzealnictwa kościelnego¹, następnie cztery sprawozdania ks. bpa W. Urbana o działalności Muzeum Archidiecezjalnego we Wrocławiu² i dwa podobne przyczynki s. A. Pielarskiej na tenże temat³.

Podczas Pierwszego Zjazdu Archiwistów, Bibliotekarzy i Muzeologów Kościelnych, który odbył się na Jasnej Górze w r. 1957, ks. W. Smoleń w swym referacie programowym wymienił istniejące dawniej i obecnie diecezjalne zbiory muzealne: w Częstochowie, Kielcach, Krakowie, Lublinie, Olsztynie, Płocku, Przemyślu, Sandomierzu, Włocławku i Wrocławiu⁴. Autor nie wyliczył Muzeum Diecezjalnego w Siedlcach. Jest o nim tylko jedna wzmianka w literaturze drukowanej⁵. O jego istnieniu i działalności nie wspomina synod diecezjalny odbyty w dniach 28—30 sierpnia 1923 r. w Janowie Podlaskim⁶. Muzeum to jednak istniało w okresie międzywojennym.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, papież Benedykt XV, bullą *Commissum humilitati Nostrae* z 24 września 1918 r., wskrzesił Diecezję Janowską czyli Podlaską z siedzibą w Janowie Podlaskim⁷. Jej pierwszym

¹ Por. M. Jędrzejczak: Bibliografia zawartości pierwszych dziesięciu tomów czasopisma *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. *Arch. Bibl. Muz.* T. 10: 1965 s. 299—300 poz. 73—75.

² Tamże poz. 18—21.

³ A. Pielarska: Sprawozdanie z czynności Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego oraz Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu w roku 1964. *Arch. Bibl. Muz.* T. 11: 1965 s. 267—270; t. 12: 1966 s. 184—187.

⁴ W. Smoleń: Stan i potrzeby muzeów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres. *Arch. Bibl. Muz.* T. 1: 1959/60 z. 1 s. 43—56.

⁵ Odwiedziny J. Em. kardynała Kakowskiego w Janowie (cyt. *Odwiedziny*). *Wiad. diec. podl.* R. 2: 1920 s. 241.

⁶ Synod diecezjalny podlaski. Siedlce 1923.

⁷ Diecezja Janowska czyli Podlaska została erygowana przez papieża Piusa VII bullą *Ex imposita nobis* z 30 VI 1818. Skasował ją car Aleksander II 22 V 1867 i przyłączył do Diecezji Lubelskiej.

biskupem został ks. Henryk Przeździecki, który stanął przed olbrzymim trudem zorganizowania urzędów diecezjalnych. Powołał do życia Kurie Diecezjalną, Sąd Biskupi, Seminarium Duchowne. Wtedy również zostało założone Muzeum Diecezjalne. Jego właściwym inicjatorem i twórcą był ks. Karol Dębiński⁸. Początkowo mieściło się ono w gmachu Kurii Biskupiej w Janowie Podlaskim. Jednak już w 1922 r. zostało przeniesione do Siedlec i umieszczone w jednej z sal na parterze w gmachu Kurii Diecezjalnej, przy ulicy J. Piłsudskiego 60, obecnie K. Świerczewskiego.

Muzeum nie miało jednak żadnego regulaminu ogłoszonego w urzędowym organie diecezji. Pozostawało pod opieką Kapituły Katedralnej i zarządzał nim z ramienia tejże instytucji proboszcz parafii katedralnej.

Nie znamy także dokładnie zasobów tegoż muzeum, gdyż spis ich uległ zniszczeniu w czasie ostatniej wojny. Przechowywał się tylko wykaz monet, które były w nim w 1919 r. Kiedy bowiem dnia 7 XI 1919 Rząd Polski Odrodzonej wydał ustawę o przymusowym wykupie monet złotych i srebrnych oraz złota i srebra w stanie nieprzerobionym, Kuria Biskupia Podlaska, pismem nr 4135 z 20 XII 1919, wystąpiła do Ministerstwa Sztuki i Kultury w Warszawie z prośbą o wyłączenie spod sekwestru omawianych monet jako posiadających wartość numizmatyczną⁹. Do tej prośby, z polecenia biskupa Przeździeckiego, dołączono *Wykaz monet złotych i srebrnych, znajdujących się w Muzeum Diecezjalnym Podlaskim w Janowie w 1919 roku*¹⁰.

⁸ K. Dębiński urodził się 3 listopada 1858 r. we wsi Mysłów k. Żelechowa. Naukę i studia odbywał w Siedlcach, Lublinie i Akademii Duchownej w Petersburgu. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1884 r. z rąk biskupa lubelskiego Kazimierza Wnorowskiego w Opolu Lubelskim. W życiu swoim zajmował różne stanowiska. Przez wiele lat pracował w duszpasterstwie parafialnym. Przez jeden rok był profesorem teologii pasterskiej w Akademii Duchownej w Petersburgu. Z chwilą wskrzeszenia Diecezji Podlaskiej przeszedł na jej służbę. Tutaj pełnił szereg odpowiedzialnych funkcji w Kurii Biskupiej. Był oficjałem Sądu Biskupiego i wikariuszem generalnym. 22 X 1923 został mianowany dyrektorem Liceum Biskupiego w Siedlcach i dopiero z końcem 1936 r. został zwolniony z tego stanowiska. Zmarł 9 V 1943 w Siedlcach. Ks. Dębiński był wybitną postacią. Swoje nieprzeciętne zdolności wykorzystał przy pisaniu książek teologicznych i artykułów, które zamieszczał w różnych czasopismach. Jego praca pisarska była powodem dla którego Akademia Duchowna w Petersburgu nadała mu doktorat honoris causa. Był wielkim miłośnikiem książek. Został po sobie trwałą i wdzięczną pamięć w diecezji.

⁹ Archiwum Diecezjalne w Siedlcach (skrót: ADS). Akta pt. Muzeum Diecezjalne (skrót: MD) k. 1.

¹⁰ Por. ADS; MD k. 2: „Wykaz monet złotych i srebrnych znajdujących się w Muzeum Diecezjalnym Podlaskim w Janowie w 1919 r.

I. Monety złote:

1. złota moneta cienutka z napisem greckim „Andronicus Soter”,
2. złota maleńka i cienutka z napisem nieczytelnym z wieku V lub VI,
3. pięciorublówka rosyjska nowa, przechowywana jako pierwsze złoto, poświęcone przez obecnego biskupa podlaskiego w uroczystość Trzech Króli w 1919 r.

II. Monety srebrne:

1. siedem małych monet rzymskich z napisami nieczytelnymi,
2. sześć większych, wklęsłych z napisem: „Heracleus Soter”,
3. jedna bawarska z Matką Boską z 1760 r.,
4. jedna pół franka z 1811 r.,
5. dwie z napisem „Civitas Sangallensis” z 1621 r.,
6. trzydzieści dwa szylingi hamburskie z 1795 r.,
7. cztery maleńkie monety niemieckie z XVII w.,
8. jedna moneta brandenburska z XVII w.,
9. trzy monety Państwa Kościelnego: jedna z XVI w. a inne późniejsze,
10. jedna moneta z czasów Wacława Czeskiego,
11. jedna moneta Biskupstwa Bamberskiego z 1763 r.,

W 1920 r. spotykamy w Muzeum również tkaniny wschodnie z XII w., urny i przedmioty wykopaliskowe przedchrześcijańskie, starożytną argenterię, liturgiczne aparaty radziwiłłowskie¹¹.

Przechowywano tu także zbiory pounickie. Dnia 4 III 1922 r. zwrócił się listownie do biskupa Przeździeckiego ks. Antoni Christoph, proboszcz parafii Mierzyn z Diecezji Częstochowskiej, z propozycją przysłania do Muzeum pamiątek i papierów po kapłanach unickich. Pisał on m. in.: „Jestem ostatnim potomkiem unickich rodów. Dziadek mój, a ojciec mojej matki, był ostatnim proboszczem unickim w Janowie Podlaskim; nazywał się ks. Grzegorz Karpowicz”¹². W odpowiedzi biskup odpisał mu 10 III 1922 następująco: „Serdecznie dziękuję za propozycję, podaną w liście z dnia 4 bm. i zaofiarowane pamiątki, papiery itd. po księżach unickich; jako drogą spuściznę po męczeńskich bohaterach, umieszczę je na wieczną rzecz pamiątkę w Muzeum Diecezjalnym Podlaskim. Dodać muszę, iż to Muzeum znajduje się przy Kurii w Siedlcach i już bardzo wiele posiada pamiątek cennych dla męczeńskiego Podlasia. Stąd też przesłane łaskawie przez Szanownego Księdza Proboszcza przedmioty powiększą jeszcze dotychczasowe już zbiory muzealne”¹³.

Zbiory te powiększały się również przez dary księży proboszczów, którzy podczas wizytacji kanonicznej biskupa otrzymywali nakaz, aby odsyłali do Muzeum kościelne obiekty zabytkowe. I tak 15 IX 1924 zostały złożone następujące przedmioty z parafii Miedzna: „1) portret Michała Butlera w ramach, 2) obraz malowany na drzewie — chrzest [dokonany przez] diakona Filipa, 3) obraz malowany na drzewie — Dawid i Abizaid, 4) dwa obrazy na miedzi — Pana Jezusa i Matki Boskiej, 5) obraz św. Rodziny na miedzi, 6) dwa

12. jedna moneta z czasów Jana Olbrachta,

13. dwa grosze litewskie z czasów Zygmunta I,

14. siedem monet gdańskich z czasów Zygmunta I,

15. dwie monety pruskie z czasów Zygmunta I,

16. trzy monety groszy koronnych z czasów Zygmunta I,

17. dwie monety półgroszówek z czasów Zygmunta I,

18. jedna moneta miasta Elbląga,

19. jedna moneta trzygroszowa z czasów Batorego 1582,

20. piętnaście monet różnej wielkości i różnego bicia z czasów Zygmunta III,

21. trzy monety węgierskie z Matką Boską,

22. dziesięć monet różnego bicia z czasów Jana III,

23. cztery monety z czasów Jana Kazimierza,

24. siedem monet z czasów Augusta III,

25. osiemnaście monet z czasów Stanisława Poniatowskiego,

26. pięć monet z czasów Księstwa Warszawskiego,

27. jedna moneta z oblężenia Zamościa,

28. dziewięć monet z czasów Aleksandra I,

29. sześć monet polskich z 1831 roku,

30. trzy monety z czasów Mikołaja I,

31. trzy monety pruskie z XVII w.,

32. dwa ruble rosyjskie Piotra Wielkiego z r. 1724 i 1725,

33. dwa ruble rosyjskie jubileuszowe,

34. jeden rubel koronacyjny Aleksandra III,

35. jeden rubel koronacyjny Mikołaja II.

Janów, 20 XII 1919 r. Ks. Dębiński”.

¹¹ Odwiedziny s. 241.

¹² ADS: MD k. 7. — Ks. G. Karpowicz zmarł w 1909 r. w parafii Łobudzice, pow. Bełchatów i tam został pogrzebany. Ludność miejscowa otacza wielką czcią jego grób, uważając go za świętego. — Por. *Prz. katol.* z r. 1909 nr 9.

¹³ ADS: MD k. 9.

stare, poniszczone obrazy, 7) krzyż z relikwiami¹⁴. Zasoby instytucji wzrastały więc z każdym rokiem.

A chociaż placówka ta była nastawiona przede wszystkim na pomnażanie zbiorów, to jednak udostępniano je zwiedzającym. Dnia 9 X 1920, a więc jeszcze kiedy Muzeum miało swoją siedzibę w Janowie Podlaskim, zwiedzał je kard. A. Kakowski, który wówczas powiedział: „Tak rozpoczynały swój żywot wszelkie muzea światowej sławy”¹⁵.

Po krótkim okresie swego istnienia Muzeum miało już znaczne zbiory, wskutek czego zainteresowały się nim władze państwowe. Wojewoda lubelski, pismem nr 1471 z dnia 6 III 1928, zapytywał Kurię Biskupią, kiedy Muzeum założono i czyją jest własnością; jakie zawiera okazy i w jakiej liczbie, a następnie, kto jest jego kustoszem?¹⁶. W odpowiedzi Kuria, pismem z 9 III 1928, informowała, iż Muzeum Diecezjalne w Siedlcach istnieje od początku wskrzeszenia biskupstwa w 1918—19 r. i stanowi własność kurialną, diecezjalną. W swych zbiorach zawiera najwięcej okazów liturgicznych, które wciąż powiększają się. Opiekunem jest Kapituła Katedralna a zarządza nim z jej ramienia proboszcz katedry.

Opisywana instytucja kulturalna przestała istnieć w 1939 r. Wówczas to, w obawie przed represją wroga, ks. Jan Grabowski, pracownik Kurii Biskupiej w Siedlcach, ukrył część zbiorów, a większość ich rozgrabili Niemcy. Od czasu powstania Muzeum aż do jego zagłady opiekował się nim ks. K. Dębiński.

Przedstawiona informacja o krótkich, bo tylko dwudziestoletnich, dziejach Muzeum Diecezjalnego w Siedlcach ukazuje piękne zamiary biskupa Przeździeckiego, który okazał wiele zrozumienia dla tej ważnej dziedziny w życiu diecezji. Muzeum spotkał smutny los wielu innych placówek kulturalnych naszego kraju. Zostało zniszczone przez wroga. Po wojnie diecezja, z powodu trudności lokalowych w Siedlcach oraz braku odpowiednich funduszy, nie wskrzesiła jeszcze tej instytucji. Taka sytuacja istnieje do dzisiaj.

Niniejszy przyczynek pragnie chociaż w małym stopniu spełnić życzenie pierwszego Zjazdu Archiwistów, Bibliotekarzy i Muzeologów Kościelnych, który w punkcie 6 uchwalonej rezolucji postanowił „przystąpić do opracowania strat archiwów, bibliotek i muzeów kościelnych w Polsce, poniesionych w czasie drugiej wojny światowej”¹⁷.

¹⁴ ADS: MD k. 13.

¹⁵ Odwiedziny s. 241.

¹⁶ ADS: MD k. 14.

¹⁷ Pierwszy Zjazd Archiwistów, Bibliotekarzy i Muzeologów Kościelnych. Rezolucje zjazdu. Arch. Bibl. Muz. T. 1: 1959/60 z. 1 s. 57.